

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

KOMPYUTER ILMLARI VA MUHANDISLIK TEXNOLOGIYALARI
mavzusidagi Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
2026-yil 25-26-sentabr

(1-qism)

JIZZAX-2026

Kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari. Xalqaro ilmiy-texnik anjuman materiallari to'plami – Jizzax: O'zMU Jizzax filiali, 2026-yil 25-26-sentabr. 507-bet.

Xalqaro miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy kompyuter ilmlari va muhandislik texnologiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globalashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e'tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma'ruza tezislari to'plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo'nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o'qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarining ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas'ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M.

Tahrir hay'ati a'zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), prof. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dots. Alibayev S.X., t.f.f.d.(PhD), dots. Abdumalikov A.A., p.f.f.d.(PhD) Hafizov E.A., f.f.f.d.(PhD) dots., Norbekova B.Sh. p.f.f.d.(PhD) dots. Sindorov L.K., t.f.f.d.(PhD), dots. Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD) O'ralov A.I., p.f.n., dots. Aliqulov S.T., t.f.f.d.(PhD) Kuvandikov J.T., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Sharipova S.F., Jo'rayev M.M.

Mazkur to'plamga kiritilgan ma'ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma'lumotlar va me'yoriy hujjatlarning to'g'riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

Таким образом, в нашем университете, как и на территории всей России реализуются распоряжение правительства и указ президента относительно цифровой трансформации высшего образования.

Цифровая трансформация не панацея и не может заменить очную систему, однако этот мощный инструмент нельзя сегодня не использовать, так как это может стать эффективным помощником в организации и контроле образовательного процесса.

Список использованных ресурсов:

1. Распоряжение Правительства РФ от 18 октября 2023 г. № 2894-р - URL: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/407790373/>
2. Указ Президента Российской Федерации от 07.05.2024 г. № 309 – URL: <https://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/408892634/>
3. ФГБОУ ВО Тульский государственный педагогический университет им. Л.Н. Толстого [сайт]: URL: <https://tsput.ru/>
4. ЭОС Moodle ТГПУ им. Л.Н. Толстого [сайт]: URL: <https://study.tsput.ru/login/index.php>

BUGUNGI RAQAMLASHTIRILGAN TA'LIM JARAYONIDA KASBIY TA'LIM TASHKILOTLARIDA NUTQIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

Mamanova Sayyora Faxriddinovna

O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali tayanch doktoranti

e-mail: sayyoramamanova94@mail.com

Annatatsiya: Mazkur maqolada professional ta'lim muassasalarida tahsil olayotgan o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish usullari ochib berilgan. Qolaversa, bugungi raqamlashtirilgan ta'lim jarayonida nutqiy kompetensiyani rivojlantirishning yanada takomillashgan yo'llari keltirilgan.

Kalit so'zlar: Nutq, kompetensiya, nutqiy kompetensiya, sharhlash, og'zaki nutq, metod, san'at.

Yangi O'zbekiston kelajagi bo'lmish yoshlarga innovatsion, ilg'or usullar va metodlarni qo'llab, zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanib ta'lim berish hamda o'quvchilarning ta'limdagi sifat samaradorligini oshirish, yoshlarni raqobatbardosh qilib tarbiyalash ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifa hisoblanadi. Zero, Prezidentimizning "Yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz", - deb e'tirof qilinishi fikrimizning yaqqol misolidir. Yoshlarning keng doirada fikrlashini, tafakkurini o'stirish, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish ayniqsa jamiyatda tub burilishlar, o'zgarishlar hosil qilishda muhim ahamiyatga ega.

Kasbiy ta'lim tashkilotlarda filologik darslarning sifat va samaradorligini oshirishda nutqiy kompetensiyalarning o'ziga xos o'rni muhim sanaladi. Darslikda

berilgan mavzuga doir mashqlar topshirig'ini mustaqil bajarish, mashq tarkibida gaplardan va matnlar mazmunidan to'g'ri xulosa chiqarish, tinglab tushunish orqali matndan anglashiladigan asl g'oya mazmunini qayta hikoya qilish va adabiy til me'yorlariga asoslanib so'zlab berish hamda yozish, o'z nutqini og'zaki va yozma shaklda erkin ifodalashi zarurdir. Shuningdek, B.To'xliyev, M.Shamsiyeva, T.Ziyodovalarning "O'zbek tili o'qitish metodikasi" qo'llanmasida: "Ta'lim muassasalarida ona tili mashg'ulotlari nutq san'atini egallash va undan samarali foydalanish bilim, ko'nikma va malakalarni tarbiyalaydi. Shu jarayonda nutqiy madaniyat shakllanadi. Nutq madaniyati yoshlarga kundalik oddiy salomlashishdan kimga?, nimaga?, qachon?, qaerda?, qanday? so'zlashgacha bo'lgan muomalamuloqot sirlarini o'rgatadi; sharqona odob-andisha, go'zal qiroat san'ati qonuniyatlarini anglab borishda ham katta ahamiyat kasb etadi", - deyiladi [1]. Shunisi ayonki, kasbiy ta'lim tashkilotlar filologik darsliklarining eng asosiy vazifasi – bu o'quvchilarning nutq madaniyatini, nutqiy ko'nikmalarini, mustaqil, ijodiy, mantiqiy fikrlashini o'stirish va turli nutqiy vaziyatlarda purma'no, o'rinli so'zlar ishlatib kommunikatsiyadagi ishtirok etishini rivojlantirishdir. Professor Sh.Yusupovanning ta'kidlashicha, filologik darslarda o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirish bo'yicha "Sharhlash usuli"ni qo'llashdan turli maqsadlar ko'zlanishi nazarda tutiladi.

- Sharhlash o'tilgan nazariy ma'lumotlarni idrok qilishga yordam beradi.
- Sharhlash nazariy ma'lumotlarni amaliyotda qo'llashni bildiradi.
- Og'zaki nutqni o'stirishga yordam beradi.
- Orfoepik va orfografik normalar munosabatlarini muvofiqlashtiradi.
- Butun dars jarayonida o'quvchilarda nazariy ma'lumotlar ta'kidlanadi" [6].

Kompetensiya tushunchasining professional ta'lim mazmuniga tatbiq etilishi zamirida o'qitishga nisbatan yangicha yondashuv, ta'lim tizimni rivojlantirish masalasi yotadi. Hozirgi zamon talabiga monand tarzda endilikda o'quvchilarga faqatgina ilmiy, nazariy bilimlar berish bilan kifoyalanib qolmasdan, balki o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, ularni mustaqil, har sohada rivojlana oladigan, egallagan bilimlarini kundalik hayotda ham ongli ravishda tatbiq qila oladigan shaxs sifatida shakllantirish maqsadida kompetensiya, kompetentlik tushunchalarni har bir darsning asosiy maqsadi mazmuniga singdirishga urg'u berila boshlandi.

Kompetensiya bu kutilgan natijaga olib boruvchi faoliyat belgisidir. U bilim mahsuli bo'lib, mutaxassis tomonidan uni amaliyotda qo'llay olishi qobiliyatidir. Kompetensiyaning bilimdan farqi shundaki, vazifani amaliy bajarmasdan turib uni aniqlab ham, baholab ham bo'lmaydi. Malaka kompetentlikning muhim mezon bo'lib, u turli holatlarda shu qator muammoli vaziyatlarda ham bir necha bor qo'llash natijasida namoyon bo'ladi [4].

Insonlar bir-birlari bilan muloqat etish jarayonida nutqiy kompetensiyadan foydalanish ularga juda ko'plab engilliklar beradi. Chunki muloqatning asosini nutq tashkil etadi. Nutq kishi faoliyatining turli til vositasi asosida tafakkurni ishga solishdir. Insonlar nutqi aloqa va xabarni, o'z fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta'sir etish vazifasini bajaradi. Shu nuqtai nazrdan o'quvchilarning nutqi

kompetensiyasini rivojlantirishda o'qituvchining har bir darsga jiddiy yondashishi zarurdir.

Nutqiy kompetensiya til ta'limning quyidagi to'rt komponentni rivojlantirishni nazarda tutadi:

- Tinglab tushunish (eshitilgan va estirilgan nutqni tinglangan matndagi asosiy axborotni dolzarb mavzulardagi radio va tili dasturlarni);

- Gapirish (monologik, dialogik og'zaki turlarida o'z shaxsiy qarashlari va fikrlarni bildirish, mavzu doirasida taqdimot qila olish ko'nikmalarini rivojlantirish);

- O'qish (mavzuga oid materiallarni, adabiy badiiy matnlarni, ommabop materiallarni, gazeta, hikoya, shaxsiy va elektron xatlarni o'qish);

- Yozish (diktant, bayon, insho yoza olish, ijodiy matnlar tuza olish, rasmiy ish qog'ozlarini yuritishni bilish) [5].

Aqliy faoliyat tizimini egallash asosidagina nutqni muvaffaqiyatli o'stirish mumkin. Shuning uchun o'quvchilar nutqini o'stirishda materialni tayyorlash, takomillashtirish, mavzuga tegishlisini tanlash, joylashtirish va mantiqiy fikrlashga yo'naltiradigan ish turlariga katta ahamiyat beriladi. Tafakkur til materiali yordamida nutqiy shakllantirilsa va bayon etilsagina muvaffaqiyatli o'sadi. Tushuncha so'zlar yoki so'z birikmalari bilan ifodalanadi, shunday ekan, u til vositasi bo'lgan so'zda muhim aloqa materialiga aylanadi. Kishi tushuncha ifodalaydigan so'z (so'z birikmasi)ni bilsagina, shu tushunchaga asoslangan holda tashqi nutqda fikrlash imkoniga ega bo'ladi. Nutqda fikr shakllantiriladi, shu bilan birga, fikr nutqni yaratadi. "Nutq tafakkur bilan chambarchas bog'langandir. Nutq bo'lmasa, tafakkur ham bo'lmaydi, til materiali bo'lmasa, fikrni ifodalab berib bo'lmaydi". Fikrni nutqiy shakllantirish uning aniq, tushunarli, sof, izchil, mantiqiy bo'lishini ta'minlaydi. Tilni egallash shu tilning fonetikasini, lug'at tarkibini, grammatik qurilishini bilib olish, fikrni takomillashtirish uchun, tafakkurni o'stirish uchun shart-sharoit hozirlaydi. Bilimlar, dalillar, har xil axborotlar tafakkurning ham, nutqning ham materialidir. Nutq tafakkur jarayonini o'rganishning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi. Nutqdan o'quvchi fikriy rivojining asosiy o'lchovlaridan biri sifatida foydalaniladi. O'quvchining barcha o'quv predmetlaridan materialni o'zlashtirishi va umumiy aqliy rivojlanishi haqida fikr yuritganda, u yoki bu mavzuni o'quvchi o'z nutqida (yozgan inshosida, axborotida, qayta hikoyalashda, savollarga bergan javobida) qanday bayon eta olishiga qaraladi. O'quvchilar nutqini o'stirishda aniq belgilangan bir qator talablarga rioya qilishi bu kelajakda ular uchun samarali natijalar beradi va ko'zlagan maqsadlariga, yutuqlarga erishishi uchun turtki bo'lib xizmat qiladi. Bunda o'quvchilar quyidagi bir qancha talab va takliflarga e'tibor berishi lozim:

Binobarin, o'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda yuqorida bildirilgan fikrlardan kelib chiqib quyidagi omillarni keltirish mumkin:

- o'quv dasturida berilgan mavzular bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilish;

- o'quvchilarning lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirish;

- mashq va topshiriqlarni bajartirish orqali nazariy bilimlarini mustahkamlash va nutqini o‘stirish;
- ona tili darsligida berilgan matn va lug‘at ustida ishlashni muntazam olib borish;
- ona tili mashg‘ulotlarida ilg‘or texnologiyalar va zamonaviy metodlar asosida bog‘lanishli matn tuzish va yozish malakalariga e‘tibor qaratish;
- ilmiy qarashlarga va badiiy ifodalarni izohlab, ularga subyektiv munosabat bildirish va mantiqiy fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirish.

Maqolamiz so‘ngida shunday xulosa qilish mumkinki, o‘quvchilarning nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirishga asosli ravishda ona tili darslarida o‘quvchilarning erkin so‘zlash qobiliyatining to‘liq holatda rivojlanmagani, tinglovchi va so‘zlovchining nutqiy vaziyatlarda tilning turli sath birliklari, leksik, morfologik, sintaktik birliklarini qo‘llash mahorati, adabiy til me‘yorlariga muvofiq mustaqil matn tuzish va yozish ko‘nikmalariga yetarli darajada ega emasligini inobatga olgan holda nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish uchun, ularda nutqning madaniyligini ta‘minlovchi kommunikativ sifatlarni nutqida ishlatishni mukammal o‘rganish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. To‘xliyev B., Shamsiyeva M., T.Ziyodova. O‘zbek tili o‘qitish metodikasi. – T.: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi, 2010.
2. Abdullayeva Q. Nutq o‘stirish. – T.: O‘qituvchi, 1980. 66-bet
3. Muhiddinov A.G‘. O‘quv jarayonida nutq faoliyati. – T.: O‘qituvchi, 1995. 78-bet
4. Turdiev N.Sh., Asadov Yu.M., Akbarova S.N., Temirov D.Sh. Umumiy o‘rta ta‘lim tizimida o‘quvchilarning kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyalari. -T.: T.N.Qori Niyoziy nomidagi O‘zPFITI, 2015.- 8 b.
5. Yo‘ldoshev R.A., Mirjalolova L.R. Ona tili ta‘limida kompetensiyaviy yondashuv: Metodik qo‘llanma. – T.: Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universiteti, 2019. – 9 b.
6. Sanobar Ashurova, & Sayyora Mamanova. (2023). WAYS TO DEVELOP SPEAKING ACTIVITY OF VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS. International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research, 1(1), 71–78. Retrieved from
7. Маманова С. Методика развития речевой компетентности у студентов профессионально-технических учебных заведений //Информатика и инженерные технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 1. – С. 4
8. Faxriddinovna M.S. Professional ta‘lim o‘qituvchilarining kasbiy faoliyatida nutqiy kompetensiya va nutqiy odob qoidalarining ahamiyati //kasb-hunar ta‘limi munda-rija. – c. 54.
9. Mamanova S. Professional ta‘lim muassasalari o‘quvchilarining nutqiy kompetensiyasini baholashda matnli materiallarning didaktik ahamiyati //Scientific practical conference. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 199-202.